

ADAPTAREA PSIHOSOCIALĂ A COPIILOR CU DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE PRIN DEZVOLTAREA ABILITĂȚILOR DE COMUNICARE

PSYCHOSOCIAL ADAPTATION OF CHILDREN WITH LEARNING DIFFICULTIES THROUGH THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS

DRUGUȘ Olga, drd.,

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,

dir. adj., IPLT „Petru Rareș”, Chișinău

ORCID: 0000-0002-0914-2510,

odrugus@gmail.com

CZU: 376.4

DOI: 10.46727/c.29-30-09-2023.p185-194

Abstract: Psychosocial adaptation is a complex multidimensional process, which is the basis of human evolution, being a "transition" from an "old state to a new one", it is a continuous process of assimilation and accommodation. Knowing the peculiarities of the communication of children with learning difficulties, the development and implementation of a formative program for the development of communication and interrelationship skills is very important for social adaptation in the inclusive school. Therefore, the most important indicators of adaptability are: the status of the child's place in the group; the level of communication and interaction; social experiences that reflect his attitude towards norms and rules of behavior and his emotional state.

Keywords: social adaptation, communication, learning difficulties

Nimeni nu poate exista în afara unei experiențe de grup, de aceea fiecare persoană trebuie să acorde o deosebită atenție grupului social din care face parte. Începând de la naștere, continuând cu creșterea, educația și până la asigurarea traiului zilnic, deținerea unui loc de muncă, sunt câteva etape prin care trece omul pe parcursul vieții sale. Însă, pentru ca copilul să poată trăi într-un mediu social, trebuie să respecte unele norme și reguli importante pentru societate. Comunicarea interpersonală nu este un proces temporar și limitat, deoarece fiecare persoană participă involuntar în procesul de socializare și adaptându-se mereu la schimbările care apar în societate, fiind pus mereu în fața unor provocări.

Comunicarea este o disciplină de intersecție, după cum menționează autorii din domeniu. Ea nu poate trăi decât absorbind și utilizând rezultate, dezlegări, câmpuri problematice din disciplinele învecinate. Cu atât mai mult, când vorbim despre elevii cu dificultăți de învățare,

domeniile comunicării nu pot fi studiate în afara achizițiilor din psihologie, sociologie, logopedie etc.

Abilitățile bune de comunicare, de multe ori sunt un panaceu, pentru succesul personal și profesional al persoanei. De aceea, formării și dezvoltării acestora li se atribuie un rol important în actul educațional.

Figura 1. Spectrul abilităților de comunicare ale persoanei

O. Pânișoară menționează că *eficacitatea ascultării* crește atunci când interlocutorul: *ascultă ca să înțeleagă; ascultă ca să rețină; ascultă ca să analizeze și să evalueze conținutul; ascultă ca să dezvolte relații (comunicarea empatică)*. Ori aceste premise nu fac altceva ca să contribuie la o învățare eficientă a elevilor. [5, p.144]

Comunicarea asertivă a copilului este orientată spre exprimarea propriilor opinii, a gândurilor a emoțiilor în mod deschis. Alături de aceasta, **empatia** este o abilitate complexă, care se învață pe parcursul copilăriei și care, are un impact important nu doar în copilărie, ci și în adolescență.

Alături de limbajul verbal, însușirea *limbajului nonverbal* exprimat prin mimică și gesturi va facilita exteriorizarea nevoilor de către elevul cu dificultăți de învățare. Majoritatea cercetărilor științifice și recomandărilor psihopedagogice referitoare la dezvoltarea comunicării în cazul copiilor cu deficiențe de învățare se referă la vârsta fragedă. Acest lucru este firesc și explicabil. Rezultatele reabilitării sale sociale vor evolua în dependență de cât de devreme se va

începe activitatea de recuperare-dezvoltare cu copilul. Realizarea și menținerea contactului vizual reprezintă un aspect foarte important. Comunicarea nonverbală include: spațiul interpersonal, privirea, mimica și pantomimica (postura corpului, gesturile), tonul și timbrul vocii, tempoul vorbirii.

Și nu în ultimă instanță, *comunicarea eficientă a elevilor cu dificultăți de învățare* presupune ca aceștia să aibă capacitate de concentrare (pentru a putea recepta și înțelege mesajul profesorului), să posede cunoștințele anterioare necesare învățării ce urmează, să fie motivați pentru a învăța.

Tezele teoretice ale autorilor consacrați, studiile în domeniu, propriile convingeri și sinteze conceptuale vor sta la baza identificării particularităților comunicării la elevii cu dificultăți de învățare.

Comunicarea nu este altceva, decât faptul cum interacționăm : prin utilizarea limbajului pentru a reprezenta gânduri și concepte; prin utilizarea limbajului în diverse moduri: de a descrie a întreba, a clarifica, etc.; prin reguli nonverbale ale comunicării; prin aptitudinea de a-i asculta pe ceilalți, de respecta rândul, de a menține subiectul; prin capacitatea de a vorbi cu ceilalți și de a lua cuvântul; prin capacitatea schimbare a modalității de comunicare (limbajul) pentru a fi potrivit situației și persoanei cu care se comunică; prin capacitatea de a accepta și respecta perspectivele celorlalți, intențiile și contextul global; prin folosirea metodelor nonverbale cu utilizarea semnelor, gesturilor, cărților de comunicare sau a echipamente electronice.

Dacă încercăm să identificăm efectul comunicării la persoanele cu CES, atunci cu siguranță vom enumera: eliminarea frustrării prin satisfacerea (exprimarea și înțelegerea de către celălalt) a nevoilor individuale; validarea prezenței (eu îți recunosc și îți accept sistemul tău de comunicare, te ascult și te înțeleg); acceptarea și incluziunea socială.

Adaptarea este o parte integrantă a comunicării. Comunicarea este o condiție prealabilă pentru toate formele de viață socială și individuală și este un factor determinant pentru orice tip de activitate comună a indivizilor în stăpânirea realității din jurul lor și în satisfacerea propriilor nevoi. Numai în procesul de comunicare se formează modele și tipare de comportament uman, se dezvoltă capacitatea de a evalua, analiza și clasifica concepte și obiecte ale lumii înconjurătoare. Diversitatea condițiilor situaționale de interacțiune determină necesitatea ca indivizii să își varieze comportamentul pentru a funcționa activ în societate [3].

O schimbare în situația socială de dezvoltare în timpul maturității face ca problema adaptării socio-psihologice a individului să fie mai presantă. Un echilibru armonios între cerințele situației sociale în schimbare și interesele, nevoile și valorile individului creează condiții favorabile pentru dezvoltarea deplină a individului.

O altă latură importantă într-o comunicare didactică o reprezintă și relațiile de comunicare, acestea conferind procesului de învățământ valoarea unei intervenții educaționale complexe, bazată pe un limbaj didactic care determină și structura personalității elevului, modificări de natură cognitivă, afectivă, atitudinală și acțională. Comunicarea eficientă este atunci, când subiectul își exprimă în mod liber deschis și direct emoțiile încurajând în același timp pe partener să facă la fel. Pentru a optimiza comunicarea didactică și intercomunicarea, cadrul didactic va ține cont de caracteristicile individuale ale elevilor cu care lucrează, caracteristicile grupului școlar, contextul general al comunicării, dar și de efectele, relațiile și tendințele elementelor care pot influența comunicarea (mesaj, contact, context, cod).

În opinia cercetătorilor, la diagnosticarea disfuncțiilor comunicative sesizabile într-un proces educațional se va ține cont de următoarele perspective:

- Lingvistică – particularități ale limbajului și formelor de comunicare în activitățile școlare;
- Psihologică – a caracteristicilor psihologice proprii partenerilor comunicării;
- Psihosocială – a caracteristicilor psihosociale specifice mediului școlar (clase, grupuri școlare);
- Contextuală – a influențelor de natură fizică și temporală în care are loc procesul de comunicare;
- Funcționalitatea comunicării didactice - a factorilor cauzali derivați din funcționarea specifică a comunicării din cadrul procesului educațional [1].

De aceea, comunicarea ar trebui să fie orientată în mod firesc către modernizare, către intercomunicare, către adaptarea la contextul educațional în continuă schimbare, optimizarea comunicării rămâne a fi unul dintre obiectivele fundamentale ale educației.

Reieșind din demersul anterior, putem menționa că comunicarea în prisma educației incluzive este o inter-relație umană posibilă, dar și necesară, un cadru de acțiune și re-acțiune; un instrument de cunoaștere, de transmitere și de descoperire de informații și cunoștințe; precum și un mijloc de formare și instruire a personalității și incluziune socială.

În procesul de comunicare cu alte persoane, o personalitate este inclusă în interacțiunea socială și primește anumite experiență care este transformată în mod activ în propriile atitudini,

valori și poziții. Condițiile integrale ale dezvoltării personale sunt nivelurile de interacțiune socială și sistemul de relații dintre individ și societate. Etapele de socializare a unui copil implică întotdeauna un proces de adaptare la o instituție de învățământ, la profesori și la grupurile de colegi. Adaptarea reușită se bazează pe abilitățile interpersonale orientate spre individ pe care un copil le dobândește prin interacțiunea cu adulții semnificativi, în mediul familial și în procesul de mediul familial și în procesul de învățare și socializare.

Comunicarea este un proces complex, complex, cu multiple fațete, care are o structură, funcții și categorii descriptive bine definite. Astfel, Б. Д. Парыгин [7] a caracterizat comunicarea ca fiind un proces simultan de interacțiune a oamenilor, un proces de schimb de informații între ei, o demonstrație a relațiilor dintre oameni și ca un proces de experiență reciprocă și de înțelegere reciprocă a acestora. Problema comunicării și a adaptării la condițiile instituției de învățământ, potrivit lui, Л. М. Буршиг se manifestă prin următoarele: forme de comportament inadecvate, incapacitatea de a stabili o comunicare ă constructivă, teama de viitor și lipsa de încredere în sine. În acest sens, sarcina spațiului educațional modern este de a stimula și motiva elevul să dezvolte abilități de comunicare orientate spre individ, stăpânind abilitățile de comunicare și îmbunătățindu-le în continuare în procesul de adaptare [8].

М. С. Соколова evidențiază adaptarea comunicativă (adaptarea la interlocutor) ca fiind una dintre componentele esențiale ale relațiilor umane, în cadrul căreia ea înțelege adaptarea comunicativă pe baza condițiilor situaționale ale comunicării și a pozițiilor de statut-rol ale participanților la aceasta. În acest caz, persoana este activă în comportament pentru a realiza contactul cu interlocutorul [9].

Potrivit autorului, o serie de variabile influențează linia de comportament a participanților la comunicare: simetria/asimetria statutului și rolului; starea psiho-emoțională; trăsăturile cognitive; sistemul de valori al comunității lingvistice a personalității. Analizând abordările privind înțelegerea adaptării. М. С. Соколова propune o serie de trăsături esențiale ale adaptării comunicative: procesualitatea (proces conștient sau inconștient); contextualitatea (influența condițiilor situaționale asupra procesului de comunicare și a trăsăturilor personale ale comunicantului); pragmatismul (realizarea unei anumite sarcini în comunicare); complexitatea (înțelegere reciprocă la diferite niveluri de comunicare); bilateralitatea (comportamentul fiecăruia este condiționat de natura comunicării); dinamica (schimbarea comportamentului în contextul interacțiunii); rezultatul [9].

Iar după A. C. Кашапова, principalul indicator al adaptării socio-psihologice reușite este prezența unor relații personale pozitive cu ceilalți și absența situațiilor conflictuale. Creșterea nivelului de adaptare socială a subiectului este promovată de competența de comunicare, ale cărei surse sunt: experiența de viață, activitatea estetică, erudiția generală și prognoza interacțiunii interpersonale cu creșterea ulterioară competenței de comunicare [apud 9].

Adaptarea psihosocială este adaptarea psihologică și adaptarea socială în totalitatea lor, care permite individului să se realizeze în armonie cu mediul social. În același timp, aceste aspecte ale adaptării nu sunt identice și, uneori, chiar se contrazic între ele. De exemplu, mediul social poate atât să faciliteze procesul de adaptare, cât și să îl împiedice. Oricare ar fi resursele interne de adaptare pe care le are o persoană, dacă societatea îi tratează poziția socială în mod negativ, nu îi recunoaște valorile și normele și nu îi oferă posibilitatea de a-și satisface nevoile importante, o adaptare socială și psihologică reușită este extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă.

Astfel, adaptarea psihosocială ca fenomen apare în interacțiunea a două sisteme - individul și mediul social - și în două situații: schimbări în mediul social obișnuit sau necesitatea de a schimba modul de interacțiune cu acesta. Datele obținute din experiența de lucru ne-au permis să distingem patru componente structurale principale ale adaptării socio-psihologice a elevilor cu dizabilități:

- componenta socio-comunicativă (relațiile cu ceilalți elevi și cu profesorii);
- componenta emoțional-volitivă (atitudinea emoțională și personală față de anumite discipline, față de învățare în general, față de profesori);
- componenta cognitivă (reușita în învățare, nivelul suficient al capacităților cognitive ale elevilor);
- componenta psihofiziologică (starea somatică a elevilor).

Componentele structurale evidențiate au făcut posibilă urmărirea trăsăturilor socio-psihologice ale adaptării elevilor cu dizabilități. Criteriile pentru componentele evidențiate ale adaptării au fost:

- 1) socio-comunicativă - dezvoltarea competențelor de comunicare ale elevilor cu dificultăți de învățare;
- 2) emoțional-volitivă - starea psiho-emoțională a elevilor cu dificultăți de învățare;
- 3) cognitivă - dezvoltarea funcțiilor cognitive ale elevilor cu dificultăți de învățare;

4) psiho-fiziologic - starea somatică a elevilor cu dificultăți de învățare.

Componentele de mai sus au fost folosite pentru a identifica indicatorii de adaptare în învățământul gimnazial pentru elevii cu DÎ (Tabelul 1):

Tabelul 1. Indicatorii de adaptare în învățământul gimnazial pentru elevii cu DÎ

Componente	Indicatori
Social și comunicativ	Interacțiuni reușite cu ceilalți cursanți și cu profesorii; lipsa de comportament neadecvat și de disciplină în mediul de învățare; lipsa opoziției față de ceilalți cursanți.
Emoțional-volitiv	Atitudini emoționale și personale pozitive față de anumite discipline și față de învățare în general, față de profesori, perspectiva de viață legată de învățare, nivel scăzut de anxietate.
Cognitiv	Succesul curricular, inclusiv atribute formale, cum ar fi rezultatele academice, participarea la lucrări de cercetare și atribute calitative, cum ar fi adecvarea cunoștințelor generale, a cunoștințelor sistemice și a abilităților de studiu; abilități cognitive suficiente

Analiza cercetărilor și a practicii de sprijinire a elevilor cu CES arată că sarcinile de sprijin psihologic pentru elevi depind de stadiul educației și sunt asociate, în primul rând, cu furnizarea de asistență de diagnosticare și consiliere atât în stadiul inițial al educației, cât și în timpul absolvirii. Cu toate acestea, acest conținut al sprijinului socio-psihologic va fi optim pentru cursanții care nu au probleme la nivel fizic și mental.

Studiind teoriile referitoare la adaptarea socială, noi am ajuns la un acord privitor la faptul că adaptarea socială este un proces multidimensional complex, greu de cuprins într-o definiție

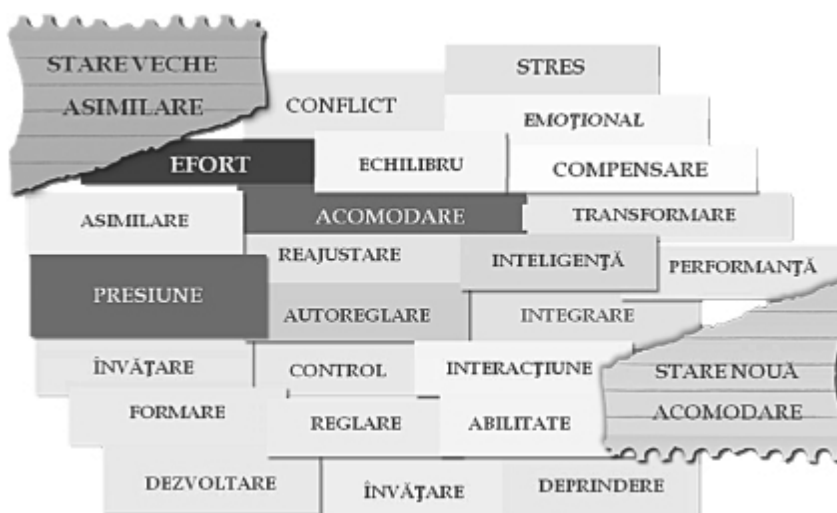

Figura 2. Procesul multidimensional al adaptării sociale de D. Murariu [16, p. 41]

Specificul sprijinului psihologic pentru elevii cu dificultăți de învățare este acela de a crea astfel de condiții care să contribuie la menținerea specificul sprijinului psihologic pentru toți elevii este de a crea astfel de condiții care să contribuie la menținerea sănătății psihologice și armonizarea stării emoționale a acestora, la însușirea cu succes a cunoștințelor și competențelor profesionale, la dezvoltarea abilităților de comunicare la elevi.

Adaptarea socială a elevilor cu dificultăți de învățare este o condiție de bază, o parte integrantă a integrării, cu următoarele etape:

- percepția mediului (stabilirea contactelor pentru interacțiunea interpersonală pozitivă ulterioară);

- adaptarea în grup (adaptarea socială ca efort de interacțiune cu mediul social și identificarea socială ca conștientizare a apartenenței la grup);

- interacțiunea interpersonală pozitivă (îndeplinirea condițiilor de activitate a elevilor cu dificultăți de învățare, toleranța față de mediul sănătos, parteneriatul tuturor părților implicate în proces).

În modelul integrat de adaptare a elevilor cu dificultăți de învățare în condițiile unei instituții de învățământ se pot distinge următoarele componente principale:

- 1) stăpânirea spațiului fizic al unei instituții de învățământ (componenta spațială);

- 2) implicarea în procesul educațional al organizației de învățământ (componentă educațională);

- 3) adaptarea socio-psihologică la mediul colegilor, personalului didactic al instituției de învățământ superior (componenta psihosocială).

Un rol special în facilitarea adaptării sociale a elevilor cu dificultăți de învățare este atribuit adaptării la viitoarele cariere prin dezvoltarea abilităților de comportament adaptativ într-un mediu în schimbare.

Având în vedere problema adaptării personale în contextul diverselor schimbări (semnificative sau situaționale) care au loc în viața fiecărui individ, este important să distingem etapa intrării într-o instituție de învățământ. Această etapă a vieții este un eveniment semnificativ sau așa-numitul „eveniment de epocă”, deoarece este nevoie de timp pentru a se pregăti pentru el, iar procesul de adaptare începe cu mult înainte de a se produce și nu se termină după intrare. Trebuie avut în vedere faptul că capacitatea de adaptare a elevilor cu DÎ și a colegilor lor normativi diferă semnificativ.

Fiecare persoană, dar mai cu seamă copiii cu DÎ, dorește să comunice atât cu persoanele adulte, cât și cu semenii săi. Și aceasta deoarece, în orice condiții, omul rămâne a fi, mai presus de toate, o ființă socială și, în virtutea acestei meniri, depune toate eforturile pentru a se integra în mediul social. Problema constă în faptul că copiii cu DÎ, se confruntă cu unele dificultăți în satisfacerea acestor necesități absolut firești. Pentru a le reuși acest lucru, este necesar de suportul membrilor familiei, a pedagogilor, ajutorul competent al specialiștilor, cât și al comunității, în general.

Construirea unei imagini pozitive despre sine este o necesitate primară a copiilor cu dificultăți de învățare, aceasta poate fi realizată prin activități de grup orientate spre valorizarea posibilităților individuale, cât și pe un sistem de relații pozitive între cadru didactic, elev și grupul clasei de elevi. Aceste relații, de regulă, oferă terenul încrederii reciproce, al empatiei, împărtășirii emoțiilor, sentimentelor. Elevii cu dificultăți de învățare au nevoie de cadre didactice, care înțeleg modul individual de învățare, îi pot orienta să-și depășească aceste dificultăți, să pună în valoare puncte tari, care, de obicei, stau la baza aptitudinilor individuale de învățare și achiziție a cunoștințelor noi.

Concepția comunicativă actuală promovată în școală pune prioritar problema capacității comunicative în mod echivalent la profesor și la elevi, prin necesitatea îmbunătățirii comunicării în general din cadrul instituției de învățământ. Comunicarea are semnificația unei valori umane și sociale, motiv pentru care educarea comunicării constituie un scop în sine, un obiectiv major al educației.

În comunicarea didactică profesorul trebuie să-i facă pe elevi să simtă că are o vocație în aceasta direcție, ca este un partener de încredere, care dorește un dialog autentic. Competența comunicativă va fi manifestată și prin capacitatea de ascultare a fiecărui elev. Un profesor competent este considerat acela, care permite libertatea de exprimare a tuturor elevilor, iar elevii cu dificultăți de învățare nu se simt judecați, nici manipulați, nici sfătuiți, prin ghidarea profesionistă a cadrului didactic, care le oferă sentimentul de siguranță și libertatea comunicării.

Pentru a fi eficace, comunicării didactice i se cer anumite caracteristici, atât din partea cadrelor didactice, cât și din partea elevilor. Din partea profesorului se solicită *claritatea mesajelor; precizia acestora; utilizarea unui limbaj adecvat și accesibil elevilor; utilizarea unui limbaj adecvat din punct de vedere științific; structurarea logică a mesajelor transmise; conținutul instruirii să fie prezentat într-o formă interesantă ; asigurarea climatului favorabil*

comunicării. Din partea elevilor se cere ca aceștia: să aibă capacitate de concentrare (pentru a putea recepta și înțelege mesajul profesorului); să posede cunoștințele anterioare necesare învățării ce urmează; să fie motivați pentru a învăța (în general și la un anumit obiect studiu, în particular); să cunoască limbajele utilizate (de profesor sau de calculator, cazul instruirii asistate de acesta).

Copiii cu dificultăți de învățare, ca toți oamenii de altfel, simt nevoia de a comunica cât mai eficient cu cei din jurul lor. Fiind integrați unui sistem social, care îi solicita tot mai mult, unde nevoia de comunicare este tot mai acerbă, copiii cu dificultăți de învățare au nevoie de a fi acceptați și valorificați.

BIBLIOGRAFIE

1. BELIBOVA, S. Dezvoltarea comunicării la copii cu deficiențe multiple. Autoref. teză dr. ped. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2015. 40 p.
2. BUCUN, N. Servicii complexe pentru adaptarea psihosocială a copiilor cu dizabilități. În: *Univers Pedagogic*. 2016, nr. 3(51), pp. 97-110. ISSN 1811-5470.
3. POPOVICI, D.V. *Dezvoltarea comunicării la copiii cu deficiențe mintale*. București: Pro Humanitate, 2000. 303 p.
4. MURARIU, D. Adaptarea socială la adolescenți – un construct multidimensional complex. În: *Psihologie 1-2*, 2015. pp. 39-44.
5. PÂNIȘOARĂ, ION-OVIDIU *Comunicarea eficientă I* Ion- Ovidiu Pânișoară. - Ed. a 3 -a, rev. -Iași: Polirom, 2006 ISBN (10) 973-46-0313-2; ISBN (13) 978-973-46-0313-8
6. RACU, A., MAXIMCIUC, V. Abordarea în complex a modelului componentelor adaptării socio-educative pentru studenții cu dizabilități la mediul academic. *Integrarea socio-profesională a tinerilor cu dizabilități*. 1 ianuarie 2018, Chișinău. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2018, p. 36-43. ISBN 978-9975-51-998-4.
7. ПАРЫГИН, Б. Д. *Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории*. СПб.: ИГУП, 1999.
8. БУРШИТ, Л. М. Формирование межличностных отношений воспитанников детского дома в разновозрастной группе как одно из условий их социальной адаптации. В: *Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения*. 2011. № 21–1. С. 152–156.
9. СОКОЛОВА, М. С. *Теоретические аспекты рассмотрения коммуникативной адаптации*. Изв. ВГПУ. 2012. № 8 (72). С. 8–11.